

ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ, KORUMACILIK KAVRAMI VE TARIM

Ferruh İŞİN¹

ÖZET

Bu çalışmada uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve korumacılık kavramları tarihsel gelişim içerisinde incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada bu kavramların ortak noktaları ve çelişkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Uluslararası ticaret politikalarının belirlenmesinde, bu yaklaşımlar arasında seçim yapılmasından çok, ülkelerin ekonomik ve siyasal yapılarının ve önceliklerinin rol oynadığına dikkat çekilerek, bu durumun gelişmekte olan ülkeler açısından da geçerli olabileceği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

(Liberalization Of International Trade, Protectionism Concept And Agriculture)

In this study, liberalization of international trade and protectionism have been investigated within their historical developments. The study aims to put forth the common and conflicting factors of these two concepts. Taking the concept that in determining the international trade policy, economic and politic conditions and priorities of countries are more important than any one of these concepts into account, it has been concluded that this may be valid for the developing countries.

1 GİRİŞ

Dış ticaretin kalkınmadaki önemi, ülkelere sağladığı yararlar ve özellikle az gelişmiş ülkeler açısından tarım ürünleri ticaretinin önemi bilinmektedir.

Diğer önemli nokta da ülkelerin benimsemiş olduğu ekonomik sistem çerçevesinde uyguladıkları dış ticaret politikalarıdır. Bunun en belirgin ayrımı dış ticaretin serbestleştirilmesi ve korumacılık şeklinde kendini göstermektedir.

Bu nedenle öncelikle günümüz dünyasında tarımsal ürün ticareti ile ilgili araştırmaların hangi noktalarda yoğunlaştığını vurgulamak gerekmektedir. Bununla birlikte çalışmada amaç söz konusu kavramları tarihsel gelişim içinde açıklayarak tarım açısından günümüz ekonomik sistemlerinin çelişki ve ortak noktalarına değinmektir. Çalışma tamamen literatüre dayalı olarak

¹ Dr. E.Ü.Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

gerçekleştirilmiştir.

Bu yaklaşım ile çalışmadaki ana bölümler şöyle sıralanabilir. Giriş bölümünden sonra tarımsal dış ticaret politikasının konuları, daha sonra tarımda dış ticaretin serbestleştirilmesi kavramı ve tarımda korumacılık kavramına değinilmiştir. Beşinci bölümde GATT, serbest dış ticaret ve korumacılık kavramı birlikte değerlendirilmiştir.

2 TARIMSAL DIŞ TİCARET POLİTİKASININ ANALİZ KONULARI

Tarımsal dış ticaret politikasını, bir ülkenin dış ticaret politikasından ve özellikle de genel ekonomi politikasından soyutlamak mümkün değildir. Ancak tarım sektörüne ve tarım ürünleri iç ve dış ticaretine yönelik olarak uygulanan politikaların değerlendirilmesi ve analizi açısından bazı ayrımları yapmak gerekmektedir. Geniş anlamı ile dış ticaret politikası, bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerini düzenleyen önlemler ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Tarımsal dış ticaret politikası da doğal olarak tarım sektörüne yönelik dış ekonomik ilişkileri kapsamaktadır. Tarımsal dış ticarete ilişkin politika konuları yedi başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar; uluslararası ticaret teorisinin tarımsal ticarete uygulamaları, dış ticaret ilişkileri ve politika, makroekonomi ve para politikasının dış ticaret üzerine etkileri, tarımsal dış ticaret modelleri ve deneysel modeller, uluslararası tarımsal pazarlama sistemleri, uluslararası tarımsal ticaretin fonksiyonları, uluslararası tarımsal dış ticarete fiyatlar (Macclaren, 1991).

Bu yedi başlık altında da pek çok farklı çalışma konusu bulunmaktadır. Tarımsal dış ticarete ilişkin araştırmaların yakın tarihini incelediğimizde, 1970'li yıllarda bir çok araştırmanın odak noktasını oluşturan konular şöyle sıralanabilmektedir; Yurtiçi ve yurtdışı fiyat değişimleri, -uluslararası mal anlaşmaları, -uluslararası gıda rezervlerini içeren gıda güvenliği, -enflasyon, -döviz kurları ve -makroekonomik politikalar. 1980'li yıllarda ise, tarımsal ürünlerin dünya piyasalarını olumsuz yönde etkileyen, dışsıtım sübvansiyonları ve tarife dışı birtakım engellerin kullanımının yoğunluk kazanması nedeniyle, araştırmaların aşağıdaki konulara yöneldiği görülmektedir. -Dış ticaret politikalarının analizlerine politik süreçleri dahil eden çalışmalar, aksak rekabeti içine alan dış ticaret modelleri oluşturulması, yönetimlerin tarım sektörüne yaptığı müdahalelerin etkilerini ölçmeye yönelik olarak bazı kantitatif (üretici koruma katsayısı, tüketici koruma katsayısı v.b) göstergelerin oluşturulması, çok mallı ve ekonominin bütünü için hesaplanabilen genel denge modellerini kullanarak ticaretin serbestleştirilmesinin ve ticaret ilişkilerinin ortaya çıkardığı kazanç ve etkilerin ölçülmesi.

Buradan da anlaşılacağı üzere ekonominin her dalında olduğu gibi, dış ticaret araştırmalarında da teorik yaklaşımlar yanında, kantitatif analiz yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması büyük önem kazanmıştır. Konular ise daha çok dış ticaretin serbestleştirilmesi ve korumacılık üzerinde yoğunlaşmıştır.

3 TARIMDA DIş TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ

Tarımda dış ticaretin serbestleştirilmesi kavramı, genel anlamda dış ticaretin serbestleştirilmesinden bağımsız düşünülemez. Dış ticaretin serbestleştirilmesi kavramı, daha önce de belirtildiği gibi uluslararası ticaret teorisi içerisinde ele alınan bir konudur. Nitekim ticaret teorilerinin geliştirildiği dönemlerde tarım hakim sektör durumundaydı, teoriler de büyük ölçüde tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi, tarım sanayi ilişkisi ve ulusların kalkınması üzerine kurulmuştur.

Konuya tarihsel açıdan bakıldığında, dış ticaretin serbestleştirilmesi kavramını netleştirebilmek için dış ticarete önem veren ilk akımlar olan merkantilistler ve fizyokratlara kadar inmek gerekmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde 16. ve 18. yüzyıl arasında, merkantilist akımı savunanlar ulusların kalkınmasını ve zenginliğini dış ticaret fazlası oluşumuna bağlamışlardır. Bu nedenle de dış ticarete serbest ticarettten çok korumacılık ile dış ticaret fazlası oluşumuna önem vermişlerdir. Ekonomik düzenin doğal yasalarla işlediğini savunan fizyokratlar ise dış ticarete herhangi bir müdahalenin "Doğal Düzen" olarak adlandırdıkları yapıyı bozacağına inanıyorlardı (Hançerlioğlu, 1981,s.64). Bu nedenle de bu düzene uyulması için hem iç hem de dış ticaretin serbestleştirilmesini önermişlerdir.

Tam anlamıyla serbest dış ticaretin savunuculuğu ise, kaynağını liberal felsefeden alan klasik serbest dış ticaret teorisi ile ortaya çıkmıştır(Smith, 1776) (Ricardo, 1817). Klasik serbest dış ticaret teorisinde savunulan fikirleri şu şekilde sıralayabiliriz; ülkeler arası serbest mal mübadelesinden her iki ülke de faydalanır, ekonomide kendiliğinden dış dengeyi sağlayacak kuvvetler vardır, ülkelerin doğal yeteneklerine göre ihtisaslaşması(mutlak üstünlüğe göre ihtisaslaşma (Smith), karşılaştırmalı üstünlüğe göre ihtisaslaşma (Ricardo)).

Klasik serbest dış ticaret teorisinde bazı varsayımlar(varsayımlarla ilgili olarak Kazgan,1980,s.111) altında en önemli sayılabilecek ve günümüzde de savunulabilen konu karşılaştırmalı üstünlüğe göre ihtisaslaşmadır. İngiliz liberallerinden David Ricardo tarafından ileri sürülen bu kuramın hangi şartlar altında ele alındığını incelemek yerinde olacaktır. D. Ricardo'nun yaşadığı çağda İngiltere'de tarım gümrük vergileri ile korunmakta, bunun sonucu olarak da toprak sahipleri kapitalist girişimci karşıısında güçlenmektedir. Sonuç olarak gıda

maddeleri fiyatlarında yükseliş ve kâra olumsuz etkisi ortaya çıkmıştır. Bu durumda İngiltere, gümrük vergilerini kaldırarak yabancı buğdayı daha düşük fiyatla ithal edip sanayileşmeli midir? Yoksa, gelişen tarımı ve toprak sahiplerini korumaya devam etmeli midir? Sorusuna cevap aranması gerekmiştir. Sanayicilerin amacı sanayide ucuz buğday sağlamak kullanımı amacıyla buğdayın ithal edilmesi, az sayıdaki toprak sahiplerinin amacı ise ithalatın engellenerek toprak sahiplerinin korunmasını sağlamaktır. Ricardo karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre gümrük vergilerinin kaldırılarak, hububat ithalinin serbest dış ticaret ilkesine göre yapılmasının yararını gösterir. Bunun sadece İngiltere'nin ve sanayicinin, değil tüm ülkelerin yararına olduğunu savunur. Bu teorilerin temeli ise bilindiği gibi tam rekabet koşullarının geçerli olmasıdır İngiltere'de 1846 yılında gümrük vergilerinin sıfırlanarak tahıl ithalatının serbest bırakılmasının tarım kesimi açısından serbest dış ticaret politikalarının en belirgin örneği olduğu da belirtilmektedir (Şahinöz, 1996, s.30).

Ricardo'dan sonra klasik öğretilerde J.S. Mill ve J.B. Say'de çeşitli noktalarda serbest dış ticaret teorisine katkılarda bulunmuşlardır. Özet olarak ifade edersek, Mill serbest dış ticaretten yoksul ülkelerin kazançlı çıkacağını, Say ise, dış ticarete dengenin otomatik olarak kurulacağını ileri sürmüştür. Klasiklerin savunduğu temel görüşlerden birisi de dış ticaretin ve ödemeler dengesinin serbest dış ticaret ile dengeye geleceğidir.

Serbest dış ticaret kuramını asıl geliştirenler ve daha fazla savundukları belirtilen gurup da Neo-Klasikler olmuştur. Neo-Klasiklere göre serbest dış ticaret her ülkede mal fiyatlarını eşitleyeceği gibi faktör fiyatlarını da eşitleyecektir. Neo-Klasiklere göre dünya eşitlenmiş mal ve faktör fiyatlarıyla, ahenkli bir ekonomik bütündür, bu bütünlükte ne sömürme ne de sömürülme olayı gerçekleşir. Bu şekilde Neo-Klasikler kapitalist ülkelerin diğer ülkeleri sömürdüğü şeklinde oluşan fikirlere de cevap vermiş olmaktadır. Neo-Klasikler arasında serbest ticaret teorisine katkıda bulunan pek çok ekonomist vardır. Bunlar Alfred Marshall (Reel Maliyet Teorisi), Goettfried Haberler (Alternatif Maliyet), Eli Hecksher ve Bertil Ohlin (Faktör Donatımı Teorisi) dir.

İngiltere'de gelişen klasik ve neo-klasik dış ticaret teorileri, Kapitalizmin yaygınlaşmasıyla Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere hemen her ülkede savunucu bulmuştur.

Bu arada serbest dış ticaret teorisinin gerçeklerin dışında kaldığını da ifade eden teoriler geliştirilmiştir. Nitekim kapitalist ülkelerde yaşanan ödemeler bilançosu dengesizliği, tam istihdama ulaşamama ve işsizlik olgusu, az gelişmiş ülkelerin aleyhine dönen değişim hadleri gibi sorunların varlığı bu teorisinin gerçek ekonomik yaşantıyla ilgisi olmadığı görüşünü ortaya çıkarmıştır (Kazgan, 1980,

s.196).

Günümüzde de kapitalist ekonomi kuramcılarının serbest dış ticaret ve karşılaştırmalı üstünlük kuramından çıkardıkları sonucun, ithalatı engelleyen gümrük politikasının kendi verimsiz üretimini korumak isteyen ülkeler için de zararlı olduğu şeklindedir.

Serbest dış ticaret kavramına az gelişmiş ve özellikle ekonomisi tarıma dayalı ülkeler açısından yaklaştığımızda, sanayileşmiş kapitalist ekonomiye sahip ülkeler ile bu ülkeler karşılaştırıldığında serbest dış ticaretten az gelişmiş ve ekonomisi tarıma dayalı ülkelerin olumsuz etkilendikleri sonucuna da varılabilmektedir. Bu görüşü savunan iktisatçılar ise, Myrdal, Singer, Prebish ve Nurkse'dir. Özellikle de dış ticaret hadlerinin tarım ürünleri ihracatı yapan az gelişmiş ülkelerin lehine işlediğini savunan singer-prebish tezi bu konuyu ortaya koymaya çalışmıştır.

Yirminci yüzyılda gelişmekte olan ülkelerin ihraç etmiş oldukları ilkel ve tarım ürünleri fiyatlarının hızla düşmesi buna karşılık sanayi ürünlerinin fiyatlarının yükselmesinin sonucunda serbest dış ticaretin daha çok sanayileşmiş ülkelere yarar sağladığı ifade edilebilir.

Serbest dış ticaret teorisi yaklaşımıyla, sanayileşmiş kapitalist ülkelerin, ekonomisi tarıma dayalı az gelişmiş ülkeleri sadece tarıma zorladıkları, kimi yerde de sadece bir ürünü üretmeye yönelttikleri ifade edilmektedir (Bolivya, Kolombiya, Panama, v.b.). Bu yaklaşıma dayalı olarak da dünya işbölümü kavramı ortaya çıkmaktadır. Sermaye ihracıyla gerçekleştirilen dünya işbölümünün, mamül madde üretimini gelişmiş ülkelere, bitkisel ve madensel hammadde üretimini de az gelişmiş ülkelere bıraktığı ifade edilmektedir (Hançerlioğlu, 1981, s.72) ve s.406). Bu yaklaşıma dayalı olarak da yukarıda belirtilen Myrdal, Singer, Prebisch ve Nurkse öncülüğünde aynı görüşü benimseyen bir çok iktisatçı da serbest dış ticaret teorisinin ihtisaslaşma tezini reddetmekte ve az gelişmiş ülkelerin korumacılık yoluyla kalkınmalarını ve sanayileşmelerini önermektedirler.

4 TARIMDA KORUMACILIK

Tarihsel açıdan yaklaşıldığında, daha önce de belirtildiği gibi, ekonomide korumacılık kavramı merkantilistler tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra, uluscu neo-merkantilist akımının Alman düşünürü Frederic List devlet korumacılığını savunarak, sanayileşmenin gerçekleşmesinde korumacılığı zorunlu görmüştür(List, 1841). Genç sanayilerin güçlü sanayiler haline gelinceye kadar gümrük korumasını öngördüğü de ifade edilmektedir.

Ulusların öncelikle ekonomilerini koruma eğiliminde oldukları da

belirtilebilir. Dolayısıyla serbest dış ticaret teorilerinde olduğu gibi korumacılık da kendini haklı gösterecek nedenlere bağlı olarak savunucu bulmuştur. Korumacılık bir ölçüde de serbest dış ticaret teorisine tepki olarak da gelişme göstermiştir.

Serbest dış ticaret teorisinin dünyadaki öncüsü durumuna gelen ABD, korumacılık konusundaki teorilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Genel anlamda koruma teorisinin yöneldiği amaçlar ise kısaca; -küçük sanayilerin korunması, -istihdam düzeyinin yükseltilmesi, -reel ücretlerin yüksek düzeyde tutulmasıdır.

Günümüzde ABD bir sanayi ülkesi durumuna gelince ilk amaç ortadan kalkmış diğer iki amaca yönelik olarak korumacılık gelişmiştir. Aynı şekilde, aynı amaçlara dayalı olarak Batı Avrupa ülkelerinde de korumacılık gelişmiştir. Bu durum tarım sektörü üzerinde de etkili olmuş, tarım sektörüne yönelik korumacılık önemli boyutlara ulaşmıştır.

Tarımdaki korumacılık genellikle aşağıdaki bir veya daha fazla amaca ulaştırmak için düşünülmektedir. Bunlar;

- Gıda maddelerinde kendi kendine yeterlilik,
- Temel tarımsal girdilerin yurtiçi üretiminin genişletilmesi,
- Kaynakların etkin kullanımı ve dağılımı,
- Tarımsal gelirin yükseltilmesi ve diğer sektörler ile dengeli hale getirilmesi,

- Çevresel dengeyi korumak,

- İç ve dış piyasalarda ülke çıkarlarını gözetmek,

Bu amaçlar ülkelere göre farklılık gösterebilir ve çoğaltılabilir. Ayrıca tarım sektörünün özelliklerinden kaynaklanan nedenlerle tarım sektörünün hemen her ülkede korunması gereği duyulmuştur. Tarımda üretimin doğal koşullara bağlı oluşu, üretim faktörlerinin mobilitesinin azlığı, tarımsal ürünlerin arz ve talep elastikiyetlerinin düşük olması sonucu ortaya çıkan fiyat ve gelir dengesizlikleri tarıma müdahale ve korumacılığı zorunlu hale getirmiştir.

Tarıma yönelik koruma politikaları oldukça geniş bir konudur. Bu amaçlar doğrultusunda uygulanan koruma yöntemleri çeşitli şekillerde sınıflandırılarak incelenebilir. Genel olarak bir ayırım yapmak gerekirse, ülke içi piyasalara yönelik koruma politikaları ve dış piyasalara yönelik koruma politikaları diye bir ayırım yapılabilir. İç piyasada fiyat ve fiyata bağlı uygulamalar ile fiyat dışı uygulamalara rastlanmaktadır. Fiyat dışı uygulamalar yapısal bir takım düzenleme ve destekleri içermektedir.

İç piyasalara yönelik koruma politikaları içinde en yaygın olarak kullanılan yöntemler, fiyat ve fiyata bağlı yöntemlerdir. Bu yöntemler şu şekilde sıralanabilir; -Doğrudan fiyata müdahale (Fiyat sübvansiyonu, fiyat desteği, fark

ödeme sistemi), -Dolaylı olarak fiyata müdahale (Girdi sübvansiyonları, üretim kotası, alan kotası) v.b.

Dış piyasalara yönelik olarak uygulanan koruma politikaları ise, daha çok iç piyasalardaki tarım ürünleri fiyatlarının dünya fiyatlarındaki dalgalanmalardan korunması amacıyla yapılmaktadır. Burada doğal olarak amaç üreticinin düzenli ve yüksek gelir elde etmesi yanında, tüketicinin de en yüksek faydaya en az maliyetle ulaşmasını sağlamaktır. Burada uygulanan yöntemler, gümrük vergileri ya da tarife dışı engeller şeklinde olmaktadır. Ayrıca dışsatımı artırıcı teşvikler de bu grup içerisinde değerlendirilmektedir.

Tarımın korunması amacıyla kullanılan yöntemler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ancak belirtilmesi gereken konu, uygulanan bu yöntemleri geliştiren ve en iyi uygulayabilen ülkelerin serbest dış ticareti de çok iyi savunabilen ABD, Kanada, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri olduğudur. Özellikle de sanayileşmiş ülkelerde yeni korumacılık akımları gelişmiştir (Seyidoğlu, 1993, s.628). Bu akım daha çok ithalatta fark giderici vergi, ihracatca teşvik ödemeleri, ihracat kısıtlamaları, ithalat lisansları, standartlar v.b. tarife dışı uygulamalara dayanmaktadır. Bu uygulamalar gümrük vergileri gibi net bir şekilde görülmemekte, ihracatçı ülkelerdeki ihracatçıların bu uygulamaların farkına bile varamadıkları durumlar olmaktadır.

Tarımda korumacılık yöntemlerini en iyi uygulayan ülke gurubunun AB olduğu ifade edilebilir. Bu ülkelerde aşırı korumacılığın olumsuz bazı etkileri de son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar aşırı üretim artışı ve bunun getirdiği mali külfettir. Bu olumsuz etki sadece bu ülkeler üzerinde değildir. Ayrıca koruma politikalarının dünya piyasaları üzerinde doğrudan etkilerinin olduğu da bilinmektedir. Bunun dışında ülkelerin tarımsal ürünlerin uluslararası ticaretinin etkilendiği de bilinmektedir. Tarım sektörüne yönelik olarak oluşturulan ulusal koruma politikaları, yurtiçi birtakım amaçları gerçekleştirmek için uygulanmakla beraber, ulusal piyasalardaki bu müdahalelerin her bir ülkenin dış dengesi üzerinde bir etki yaratarak uluslararası ticarete de olumsuz sonuçlara yol açtığı ifade edilebilir. Bir çok durumda tarımda koruma uygulayan sanayileşmiş ülkeler, dünya fiyatlarını etkileyerek uluslararası ticareti yönlendirebilmektedir. Özellikle ABD ve AB'nin uyguladığı politikaların uluslararası düzeyde etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Sınırdaki uygulanan gümrük vergileri ya da tarife dışı engeller nedeniyle, uluslararası düzeyde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkelerin dışsatım olanaklarının kısıtlandığı da ifade edilebilir. Ayrıca dışsatım destekleri nedeniyle uluslararası düzeyde haksız rekabet ortamının yaratıldığı da dikkat çekicidir.

Korumacılık akımlarının yaygın şekilde kullanılmasında başlıca neden olarak, sanayileşmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapılarındaki değişmelere tam olarak ayak uyduramamaları gösterilebilmektedir. Bu ülkelerin kaynaklarını yüksek teknoloji ürünlerine kaydırmaları gerekir iken, karşılaştırmalı olarak üstün olmadıkları tekstil ve konfeksiyon alanında ve hatta tarımsal alanda desteklemeleri devam ettirme eğiliminde oldukları belirtilmektedir (Seyidoğlu, 1993, s.628). Bu bağlamda uluslararası alanda bir çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar büyük ölçüde GATT çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

5 GATT, SERBEST TİCARET ve KORUMACILIK

Sanayileşmiş ülkelerin dünyayı paylaşma ve sömürgeleştirme çabaları sonucunda ortaya çıkan savaşlar, dünya ekonomisinde de birtakım sorunları getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan 1929 dünya ekonomik bunalımı korumacı politikaları ön plana çıkarmış, İkinci Dünya Savaşı ile de korumacı politikalar yaygınlaşmıştır.

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan parçalanmış görünümü ve korumacı politikalara dayalı uluslararası ticari ilişkilerdeki dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak dünyadaki müttefik ülkeler üç amaç için üç kurum yaratmayı hedeflemişlerdir. Birincisi ticari ilişkileri düzenlemek, ikincisi parasal ilişkileri düzene koymak, üçüncüsü gelişme ve yeniden yapılanma için kaynakları harekete geçirmek. Son ikisi için Bretton Woods Konferansı'nda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası (IBRD) kısa adıyla Dünya Bankası (World Bank) kurulmuştur. Üçüncü kurumsal yapı da Uluslararası Ticaret Organizasyonu (ITO) olarak planmıştır (Greenaway, 1991, s.366).

Uluslararası Ticaret Organizasyonu kurulması ile ilgili görüşmeler sırasında, ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Benelüks, Brezilya, Burma, Seylan, Pakistan ve Güney Rodezya arasında çok taraflı ticaret görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde karşılıklı tarife imtiyazları oluşturulmuş ve 23 ülke arasında imzalanarak GATT'ın esasını oluşturmuştur ve 1 Ocak 1948 yılından itibaren uygulanacağı kabul edilmiştir. Bu arada ITO'nun kuruluşu geri plana itilmiştir. Daha sonra 1948 yılında Havana Konferansı'nda ITO sözleşmesi 53 ülke tarafından imzalanmıştır. Ancak başta ABD olmak üzere GATT'a imza koyan birçok ülke bu organizasyonun kurulmasına imza koymamıştır. 1948 yılında GATT ön plana çıkmış ve 1955 yılında gözden geçirilmiş 4 ana bölümü ve toplam 38 maddeyi içermektedir (Greenaway, 1991, s.366). Özellikle uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve korumacılık kavramı arasındaki son gelişmeleri vurgulayabilmek için GATT'ın incelenmesi yararlı görülmüştür.

GATT'ın başlıca amaçları; yaşam seviyesini yükseltmek, tam istihdamı sağlamak, reel gelirden ve efektif talepte istikrarlı bir gelişme sağlamak, dünya kaynaklarının tam kullanımını sağlamak, üretim ve uluslararası ticareti geliştirmek olarak sıralanabilir. Aslında GATT'ın temel amacının, anlaşmaya açıkça yazılmamış olmakla birlikte; dış ticarete serbestleşmeyi teşvik etmek olduğu bilinmektedir.

Bu amaçlara yönelik olarak, GATT'a taraf ülkeler arasında 1947 ile 1979 yılları arasında çeşitli tarihlerde yedi adet gümrük tarife indirim görüşmesi yapılmıştır. Son olarak ise, 1986 yılında başlayan ve 1994 yılında sona eren en önemli ve en uzun süren görüşme olan Uruguay Round gerçekleştirilmiştir. Uruguay Round görüşmelerini gerekli kılan en önemli nedenler; gelişmiş ülkelerde tarifelerin ve tarife dışı ticaret engellerinin artması, özellikle tarım ve tekstil gibi ticarete iki önemli sektörde korumacı politikaların yaygınlaşması, hizmet ticaretinin gelişmesi ve bu yönde yeterli ticari düzenlemelerin olmayışı ve son olarak da patent ve ticari marka gibi fikri mülkiyet hakları konusunda ticari düzenlemelerin yetersizliğidir. Zaten görüşmeler de bu konular üzerinde yoğunlaşmış ve bu yönde düzenlemelere yönelik kararlar alınmıştır.

Uruguay Round görüşmeleri sırasında en önemli tartışmalar tarım konusunda ortaya çıkmıştır. Özellikle Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası tartışmalarında önemli bir yer almıştır. Temelde gelişmiş ülkeler tarım sektörlerini koruma altına almıştır. ABD, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasını eleştirmekle birlikte kendi tarımına yönelik bir koruma politikası izlediği ve tarımını tarife dışı engellerle de koruduğu bilinmektedir. Uruguay Round görüşmelerinde tarım ürünleri ticaretinin tamamen serbestleştirilmesi üzerinde görüşmeler yoğunlaşmıştır. Özellikle büyük ölçüde tarımsal ürün üreten ve doğal kaynak ve iklim olarak da bu yapıya sahip ve özellikle de tarımda daha az korumacı politika izleyen Avustralya, Y.Zellanda, Arjantin ve Kanada gibi ülkeler tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi ile gelirlerini artırmayı amaçlamışlardır. Bu nedenle de mukayeseli üstünlük teorisine dayanarak da serbest ticareti savunmuşlardır. Ayrıca ABD'de bu görüşün savunucusu olmuştur. Tarım sektöründe ülke içi ve sınırdaki korumaları yüksek olan AB, EFTA ülkeleri ve Japonya bu görüşe sıcak bakmamıştır. Bu nedenle de Uruguay Round görüşmeleri yavaşlamıştır. Daha sonra AB'nin aşırı üretim fazlasını ortadan kaldıracak ve iç fiyatlarını dünya fiyatları düzeyine indirecek tedbirlere yönelmesi ile 1992 yılında ABD ile görüşmeler yeniden başlatılmış ve tarım sektöründe korumacılığın düşük düzeyde tutulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmaların ardından Nisan 1994 de Fas'ın Marakeş kentinde, "Marakeş Protokolü" ile Uruguay Round görüşmeleri noktalanmıştır. Sonuç olarak bu görüşmelerde gümrük korumaları

dışında ülkelerin ulusal tarım politikaları ve iç müdahalelerine yönelik koruma politikaları üzerinde de tartışmalar olduğu bilinmektedir. Özellikle de Uruguay Round tarım sonuçlarını içeren tarım anlaşmasının içeriği bu yönde tedbirleri de içermektedir (The Final Act and Agreement Establishing the World Trade Organization (including GATT 1994), Uruguay Round. Marrakesh, 15 April 1994 (Agreement on Agriculture)(International Trade Law Monitor, <http://itl.irv.uit.no/>). Bu şekilde de serbest ticaretin gelişmesi açısından önemli adımların atıldığı da ifade edilebilir. Bu gelişmeleri sağlayan anlaşma ticareti organize edici ve denetleyici yeni ve daha güçlü bir örgütün, Dünya Ticaret Örgütü'nün doğuşuna yol açmıştır (The Final Act and Agreement Establishing the World Trade Organization (including GATT 1994), Uruguay Round. Marrakesh, 15 April 1994).

6 SONUÇ

Dünyada bir çok ülkenin, ekonomilerini geliştirmek amacıyla bir takım korumacı politikalara yöneldiği bilinmektedir. Özellikle de bu korumacı politikalar dış ticaret ilişkileri üzerinde yoğunlaşmakta, çoğunlukla ele alınan sektör de tarım olmaktadır. Bunun yanında serbest dış ticaret rejimi ve ekonomik büyüme arasında olumlu ilişkiler olduğunu ortaya koyan birçok araştırmancının bulunduğu da belirtilmektedir (Şahinöz, 1996, s.31).

Bu noktada dünya ekonomilerinde hem korumacı politikaların, hem de serbest dış ticaret politikalarının birlikte uzun yıllar kullanılacağı ve tartışılacağı da ifade edilebilir. Bu nedenle ülkelerin dış ticaret politikalarını belirlerken, serbest dış ticaret teorileri ve korumacılık teorileri arasında seçim yapmaktan ziyade, kendi ekonomik ve sosyal koşullarına göre hareket etmesi gerektiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak, her zaman olduğu gibi, globalleşme eğilimlerinin yaygınlaştığı günümüzde de ülkelerin kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu görülmektedir. Bu durum ise uluslararası boyutlarda gelir ve yaşam standardı dengesizliklerini artırabilmektedir. Bu noktada globalleşme kavramına ihtiyatla yaklaşmakta yarar vardır(OYAN,1997). Bu yaklaşımla her ülke benimsemiş olduğu ideolojinin ve buna bağlı olarak ekonomik sistemin gereklerinden çok, ekonomisine ve ilgili sektörlerin önceliklerine göre, en fazla yararı sağlayacak politikaları ve uygulamaları benimsemekte, bunları kendi koşullarına uygun hale getirmektedir. Bu durum doğal olarak en belirgin şekilde dış ticaret konusundaki uygulamalara da yansımaktadır.

KAYNAKLAR

- GREENAWAY, D., The Uruguay Round of Multilateral Trade - Negotiations: Last Chance For GATT?, Journal of Agricultural Economics, Vol.42, No:3, September 1991.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan., Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 1981 İstanbul.
- KAZGAN, Gülten., İktisadi Düşünce, Remzi Kitabevi, 1980, İstanbul.
- LIST, Frederic, The National System of Political Economy (1841), translated by Sampson S. Lloyd, 1885 (İnternet çıktısı: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca:80/~econ/ugcm/3113/list>).
- MACLAREN, D., Agricultural Trade Policy Analysis And International Trade Theory: A Review of Recent Developments, Journal of Agricultural Economics, Vol.42, No.3, September 1991, pp.250-297
- OYAN, Oğuz., Küreselleme Paradoksu: Söylenceden Gerçeklere, Türk-İş/97 Yıllığı, 1990'ların Bilançosu (Değerlendirme Yazıları)2. Cilt Türk İş Araştırma Meclisi, 1997
- RICARDO, David, On The Principles of Political Economy and Taxation, London: John Murray, Albemarle-Street, 1817 (third edition 1821) (İnternet çıktısı: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca:80/~econ/ugcm/3113/ricardo>).
- SEYİDOĞLU, Halil, Uluslararası İktisat, İstanbul 1993
- SMITH, Adam, An Inquiry Into the Nature and Causes of The Wealth of Nations, 1776 (İnternet çıktısı: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca:80/~econ/ugcm/3113/smith>).
- ŞAHİNÖZ, Ahmet, "GATT ve Tarım", Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Tarımı, Tarım Haftası 96 Sempozyum, TMMOB. Ziraat Mühendisleri Odası, T.C.Ziraat Bankası Kültür Yayınları No:30, s. 30.
- The Final Act and Agreement Establishing the World Trade Organization (including GATT 1994), Uruguay Round. Marrakesh, 15 April 1994 (İnternet çıktısı: International Trade Law Monitor, <http://itl.irv.uit.no/>).